

FRI-2B.313-1-L-07

ABOUT THE ESSENCE OF THE CLAIM ESTABLISHED IN ART.30 OF THE FAMILY CODE

Senior Assistant Professor Ventsislav L. Petrov, PhD

Department of Civil Law Studies, Law Faculty
Sofia University "St.Kliment Ohridski", Bulgaria
E-mail: vl.petrov@law.uni-sofia.bg

***Abstract:** The article examines the essence of the claim established in art. 30 of the Bulgarian Family Code, for part of the value of the other spouse's takings. The two views expressed in the theory are considered – for the claim as a condemnation and for the constitutive essence of the claim. It is argued that the claim is condemnation in all cases, and in its favor of this opinion are expressed various arguments - teleological, historical, comparative, etc..*

***Keywords:** claim for part of the value of the other spouse's takings; spouse's takings.*

***JEL code:** K36*

В чл. 30 от Семейния кодекс е уредено правото на всеки от съпрузите да получи част от стойността на определени имуществени права, придобити по време на брака от другия съпруг - вещи за упражняване на професия или на занаят, вземания и вещни права, придобити от съпруг - едноличен търговец по време на брака за упражняване на търговската му дейност и включени в неговото предприятие. Тази правна възможност може да бъде упражнена при развод; при унищожаване на брака (арг.от чл. 48, ал. 3 СК); по време на брака, ако поведението на съпруга, който е придобил имуществото, поставя в опасност интересите на другия съпруг или на децата. Фактическият състав, пораждащ това право, включва още и принос от страна на съпруга-ищец за придобиването на тези права с труд, със средства, с грижи за децата или с работа в домакинството. В приложното поле на този иск попадат единствено посочените имущества, и то само ако са на значителна стойност, съгласно изричното изискване на закона. Описаният иск може да бъде предявен, ако към бракът се прилага законов режим на общност. Законодателят е уредил подобен иск и при законовия режим на разделност – арг. от чл. 33, ал. 2 СК. Приложното поле на този иск обаче е доста по-широко – той може да бъде предявен за част от стойността на всяко едно имуществено право, придобито от другия съпруг по време на брака.

В правната теория няма единодушие по отношение на посочените иски. Следва да се има предвид, че редакциите на семейноправните кодификации, предшествващи Семейния кодекс от 1985 г., са били чувствително по-различни от тези на чл. 29 от Семейния кодекс от 1985 г. и чл. 30 от Семейния кодекс от 2009 г. Съгласно чл. 43 от Наредбата-закон за брака „...всеки от съпрузите има право да получи *част от това, което другият съпруг е придобил през време на брака*“ (курсив мой – В.П). Според чл. 52 от Закона за лицата и семейството „...всеки съпруг има право да получи *част от това, което другият е придобил през време на брака*“ (курсив мой – В.П). Съгласно чл. 14, ал. 5 от Семейния кодекс от 1968 г. „При прекратяване на общността поради развод всеки от съпрузите има право да получи и *част от движимите вещи* на другия съпругът, които последният е придобил през време на брака за упражняване на занятие *или от тяхната стойност, както и от негови вземания*, доколкото са придобити през време на брака, като е допринесъл за придобиването им с труда си, със средствата си или с работата са в домакинството“ (курсив мой – В.П.). Видно от изричния текст на разпоредбите, при уважаване на иска съпругът-ищец е придобивал идеална част от вещното право, съответно от вземането, а не част от паричната равностойност на тези права. Поради това в доктрината при действието на посочените три нормативни акта се приема, че във всяко едно положение се касае за конститутивен иск,

независимо от това, по отношение на какво имущество е предявен²¹. Други автори не вземат становище по отношение на характера на иска, но е видно, че те възприемат иска като способ за придобиване на съответната идеална част от съответното имущество, в съответствие с буквата на закона – т.е. приемат иска за конститутивен във всяко едно положение²². Интересно е, че текстът на чл. 14, ал. 5 СК предвижда възможност съдът да присъди не само идеална част от вещите, но и алтернативно част от тяхната стойност. Въпреки това никой от посочените автори не изразява мнение за друг характер на иска в тази хипотеза.

Текстът на чл. 29 от Семейния кодекс от 1985 г. и на чл. 30 от Семейния кодекс от 2009 г., които са идентични, имат съвсем различна редакция от цитираните им предшественици. Съгласно тях "...всеки от съпрузите има право да получи част от стойността на вещите за упражняване на професия и от вземанията на другия съпруг (курсив мой – В.П.). Тази редакция поражда неединно тълкуване в теорията. Проф. Лиляна Ненова продължава да поддържа виждането си, че искът винаги е конститутивен, независимо от това, какъв е предметът му – вещни права или вземания²³. Проф. Екатерина Матеева приема, че когато искът е предявен по отношение на вещни права, той безусловно е осъдителен, тъй като с него не се цели създаване на ново правно положение относно титулярството на правата, а само стойностно изравняване на приноса на ищеца при придобиването им; когато искът е предявен по отношение на вземания, тя приема, че съдът следва да присъди съответната част от вземането (а не част от стойността му) и следователно искът по-скоро е конститутивен²⁴. Проф. Методи Марков още по-категорично приема, че правото на част от стойността на вещите се упражнява с осъдителен иск; а по отношение на вземанията искът е конститутивен, тъй като в тази хипотеза искът е насочен срещу съответната част от вземането (като уточнява, че това по-скоро се касае за паричните вземания, а по отношение на непаричните ищецът трябва да получи част от стойността на вземането, следователно искът отново е осъдителен)²⁵. По същия начин се изказва и Васил Гоцев²⁶. Някои автори определят правото на част от стойността на личното имущество на другия съпруг като потестативно; това следва да означава, че те приемат искът по чл. 30 СК като конститутивен, тъй като е известно, че преобразуващите права се упражняват винаги с такъв иск (когато се касае за съдебно упражняване)²⁷.

Видно е, че няма спор по отношение на ефектът на решението, когато се претендира част от стойността на вещи за упражняване на професия или на занаят и вещни права, придобити от съпруг - едноличен търговец. В този случай съдът присъжда не част от имуществото, а част от неговата стойност. Следователно искът следва да бъде квалифициран като осъдителен. Това е и доминиращото виждане в теорията, като становището на проф. Ненова остава изолирано.

Спорен е въпросът за характера на иска, респ. за ефекта на съдебното решение в хипотезите, в които искът е предявен по отношение на вземане на съпруга. От направения по-горе литературен обзор е видно, че авторите единодушно приемат тезата, че в този случай

²¹ Ненова, Л. Семейно право на Народна република България. С.: Наука и изкуство, 1977, с. 289; Цончев, Кр. Исковете по чл. 14, ал. 4 и 5 СК и по чл. 59 ЗЗС. – Социалистическо право, 1977, No 5, с. 38

²² В този смисъл Меворах, Н. Семейно право. С.: Наука и изкуство, 1956, с. 251 и сл.; Попов, Л. Имуществена общност на съпрузите. С.: Наука и изкуство, 1969, с. 80 и сл.; Гълъбов, А. Правни последици при прекратяване на брака поради развод. С.: Наука и изкуство, 1972, с. 86 и сл.

²³ Ненова, Л. Семейно право на Република България. С.: Софи-Р, 1994, с. 224.

²⁴ Матеева, Ек. Семейно право на Република България. С.: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2010, с. 297-298

²⁵ Марков, М. в Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, Вес. Петров, Е. Балевска, Б. Дечева, В. Мичева. Семейен кодекс. Приложен коментар. С.: Труд и право, 2015, с. 213, както и в Марков, М. Семейно и наследствено право. Помагало. С.: Сиби, 2014, с. 107

²⁶ Гоцев, В. Имуществени отношения между съпрузите по Семейния кодекс. С.: Наука и изкуство, 1988, с. 140 и 144, според когото „конститутивният характер на иска по отношение на вземанията определя винаги съответна част от тях, а не присъждане на сума, която отговаря на част от вземането“.

²⁷ Кавалова, М. Имуществените отношения между съпрузите след прекратяване на брака при избран режим на разделност. – Собственост и право, 2010, No 12, с. 44

ищецът може да претендира не част от стойността на вземането, а част от самото вземане, което предопределя същността на иска като конститутивен.

В съдебната практика обаче не е налице единно разбиране относно това, какво може да претендира ищецът по отношение на вземанията на другия съпруг, когато са на значителна стойност и е допринесъл за придобиването им. В т. 2 от Тълкувателно решение № 2 от 27.12.2001 г. на ВКС по гр. д. № 2/2001 г., ОСГК се приема, че искът е допустим от съпруга на едноличния търговец за част от стойността на вещите или дял от вземанията (курсив мой В.П.), включени в неговото предприятие. В Решение № 289 от 18.01.2012 г. на ВКС по гр. д. № 1475/2010 г., П г. о. се говори за „дял от вземанията“ на съпруга-ответник.

В редица съдебни решения обаче се възприема обратното виждане. В Решение № 551 от 15.12.2010 г. на ВКС по гр. д. № 1179/2009 г., П г. о., макар да се говори за „дял от вземанията“, съдът заключава, че „претенцията е по естеството си облигационна за парично вземане, съставляващо стойностния /паричен/ еквивалент на дела на претендиращия съпруг от личното имущество на съпруга“. В Решение № 249 от 16.07.2010 г. на ВКС по гр. д. № 268/2009 г., П г. о., ГК, решаващият състав приема, че „това не е иск за имуществен дял, а иск за дял от стойността на конкретно имущество - вещи, вещни права, вземания, акции, дялове в търговско дружество“ и следователно претенцията е за парично вземане, а искът е осъдителен.

За да се направи обоснован извод за същността на иска по чл. 30 СК с предмет вземане на съпруга-ответник, а следователно – и за последиците на съдебното решение, е необходимо да се изходи от целта на този иск и от неговата социална функция. Систематичното му място в повечето курсове по семейно право е в главата за последици от прекратяване на брака²⁸. Той е свързан с ликвидирането на имуществените отношения между съпрузите. Те вече са прекратили своя брак и запазването на такива отношения между тях е нежелателно и създава почва за бъдещи проблеми. В тази насока са създадени редица институти на семейното право – възможността за уреждане на имуществените отношения в споразумение за развод по исков ред (арг. от чл. 49, ал. 4 СК) или по взаимно съгласие (арг. от чл. 51, ал. 1 СК); възможността в брачен договор да се уговорят имуществените последици от прекратяване на брака (арг. от чл. 38, ал. 1, т. 5 СК); правото да се претендира по-голям дял от прекратената съпругеска имуществена общност в кратък срок след прекратяването на брака (арг. от чл. 29 и чл. 31 СК) и т.н. Искът по чл. 30 СК също е насочен към ликвидиране на имуществените отношения между съпрузи в кратки срокове след прекратяване на брака и към предотвратяване на бъдещи усложнения между тях. Ако приемем тезата за конститутивния характер на иска по отношение на вземанията, то на базата на влязлото в сила решение ищецът следва да придобие част от вземането и върху него да възникне съвместно титулярство между двамата бивши съпрузи. Вместо да се ликвидират имуществените отношения между тях, ще възникне едно ново такова. Надали това е целта на законодателя. Както се сочи в литературата, целта на този иск е да неутрализира породилото се неоснователно обогатяване на единия съпруг за сметка на другия²⁹. Искът може да се приеме като доразвитие на идеята, заложена в чл. 59 33Д и следователно като негова специална хипотеза. Известно е, че претенцията по чл. 59 33Д е парична³⁰ и се упражнява с осъдителен иск. Същото разрешение би трябвало да се приеме и за всички случаи, обхванати от чл. 30 СК.

²⁸ Вж. Меворах, Н. Семейно право. С.: Наука и изкуство, 1956, с. 251 и сл. ; Матеева, Ек. Семейно право на Република България. С.: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2010, с. 297-298; Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, Вес. Петров, Е. Балевска, Б. Дечева, В. Мичева. Семейен кодекс. Приложен коментар. С.: Труд и право, 2015, с. 213

²⁹ Така Цончев, Кр. Исковете по чл. 14, ал. 4 и 5 СК и по чл. 59 33С. – Социалистическо право, 1977, No 5, с. 38; Гоцев, В. Имуществени отношения между съпрузите по Семейния кодекс. С.: Наука и изкуство, 1988, с. 139 ; Матеева, Ек. Семейно право на Република България. С.: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2010, с. 295

³⁰ Така Марков, М. Семейно и наследствено право. Помагало. С.: Сиби, 2014, с. 399.

Аргумент в полза на изложеното виждане може да бъде изведен и от езиковото тълкуване на чл. 30 СК. Законодателят е използвал изразът „част от стойността“, като е видно, че това важи както за посочените вещи, така и за вземанията.

Ако се възприеме това гледище, биха се спестили и неудобствата и усложненията, възникващи от промяната на едно материално правоотношение с трето лице. В литературата е широко застъпено виждането, че ефектът от прехвърляне на част от вземането със съдебното решение е сходен с този на цесията³¹. Това ще доведе до необходимостта длъжникът да бъде уведомен за извършената цесия, за да има тя действие спрямо него. Освен това, ще възникнат и усложнения по отношение на третите лица, дали обезпечение за това задължение.

В заключение може да се каже, че тезата за безусловния осъдителен характер на иска по чл. 30 СК отговаря на социалните цели на този иск и предпазва бившите съпрузи от нежелани бъдещи правни взаимодействия.

³¹ Така Венедиков, П. Коментар на Наредба-закон за брака. С.: Печатница „Христо Пехливанов“, 1947, с. 295; Матеева, Ек. Семейно право на Република България. С.: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2010, с. 298; Марков, М. в Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, Вес. Петров, Е. Балева, Б. Дечева, В. Мичева. Семейен кодекс. Приложен коментар. С.: Труд и право, 2015, с. 214